

Stéphane Courtois
(coordonator)

DESPRE CRUZIME ÎN POLITICĂ

DIN ANTICHITATE LA KHMERII ROȘII

Traducere din limba franceză de
Mihaela Voicu și Ileana Busuioc

Spandugino

Director: Lavinia Spandonide
Director editorial: Paul Marinescu
Redactor: Maria Hulber
Revizie: Dorel Bucur
Tehnoredactor: Constantin Niță

Tipărit la NeoProTip

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Despre cruzime în politică : din Antichitate la khmerii roșii /

coord.: Stéphane Courtois ; trad. din lb. franceză de Mihaela Voicu
și Ileana Busuioc. - București : Editura Spandugino, 2025

Index

ISBN 978-630-6543-83-0

I. Courtois, Stéphane (coord.)

II. Voicu, Mihaela (trad.)

III. Busuioc, Ileana (trad.)

32

94

Stéphane Courtois (dir.), *De la cruauté en politique.*

De l'Antiquité aux Khmers rouges (Perrin, 2023)

© Perrin, un département de Place des Éditeurs, 2023

Copyright © Stéphane Courtois, 2023

Copyright © Spandugino, 2025

Toate drepturile rezervate Editurii Spandugino.

Editura Spandugino

Strada Docenților, nr. 18, sector 1, București

Comenzi telefonice: 0040 737 730 700

Comenzi prin e-mail: office@edituraspandugino.ro

Comenzi online: www.edituraspandugino.ro

CUPRINS

INTRODUCERE. Cruzime și politică de Stéphane Courtois.....	11
---	----

PARTEA ÎNTÂI DIN ANTICHITATE LA LUMILE CREȘTINĂ ȘI MUSULMANĂ

I. Sunt romanii cruzi? Gladiatorii, mit și realitate de Éric Teyssier.....	45
II. Pluralism al puterilor și cruzime în Evul Mediu de Yves Sassier.....	59
III. Biserica Catolică, ereticii și Inchiziția de Éric Picard	81
IV. Cruzimea în jihad de Antonio Elorza	98
V. <i>Războaie, masacre și tulburări</i> în gravurile artiștilor Tortorel și Perrissin (Franța, secolul al XVI-lea) de Stéphane Blond	118

PARTEA A DOUA DE LA CRUZIMEA REVOLUȚIONARĂ LA CRUZIMEA TOTALITARĂ

VI. Cruzimea ca pedagogie: moartea lui Robespierre și a complicilor săi – 28 iulie 1794 de Patrice Gueniffey.....	143
---	-----

VII.	Moravuri și drept: implicațiile politice ale cruzimii lui Sade de Guillaume Bernard.	160
VIII.	De la războiul regulat la războiul popular: cruzimea împărtășită, Spania 1808-1813 de Thierry Lentz.	179
IX.	„A înțelege sau a nu înțelege, aceasta este întrebarea...” Dostoievski, Tolstoi, Savinkov și Catehismul revoluționarului de Neceaeu de Anne Pinot.	190
X.	„Marx, Engels, Lenin, Stalin, Mao!”: luptă de clasă, război civil și cruzime totalitară de Stéphane Courtois.	206
XI.	Călăi din vremea terorii sovietice de Nikita Petrov.	229
XII.	Katyn, NKVD și cultura secretului. <i>Modus operandi</i> al unui masacru de Olivia Gomolinski.	253
XIII.	Gulagul și fabrica totalitară a omului nou. O „cruzime absurdă”? de Pierre-Étienne Penot.	259
XIV.	De la atenuarea violenței la instrumentalizarea cruzimii, înțelesuri și subînțelesuri ale povestirilor distopice și eutopice de Yolène Dilas-Rocherieux.	283

PARTEA A TREIA

ÎNTRE RĂZBOAIE MONDIALE ȘI RĂZBOAIE CIVILE: UN APOGEU NEMILOS DIN 1914 PÂNĂ ÎN 1949

XV.	Cruzimi, violențe și „brutalizări” din cele două războaie mondiale de François Cochet.	301
XVI.	Fascismul italian: violențe de război civil, atrocități coloniale, derivă totalitară de Frédéric Le Moal.	315
XVII.	Sistemul de cruzime nazistă oglindit de sistemul concentraționar de Joël Kotek.	331

XVIII. Cruzimea japonezilor în timpul războiului din Asia-Pacific și paradoxul memorial al acesteia	
de Thomas Siret	352
XIX. Franța 1940-1945: suferințele ocupației, ale eliberării și ale epurării	
de Olivier Dard	367
XX. Violență și cruzime în războiul civil din Grecia 1943-1949	
de Nikos Marantzidis	381

PARTEA A PATRA

PERMANENȚA CRUZIMII POLITICE ÎN PREZENT

XXI. Practici ale cruzimii în războiul din Algeria: cazul FLN	
de Yves Santamaria	399
XXII. Cruzimea în războiul civil din China: exemplul lui Kang Sheng	
de Rémi Kauffer	419
XXIII. La originile cruzimii regimului khmerilor roșii	
de Henri Locard	437
XXIV. Clément Rosset și „principiul cruzimii”: o abordare filosofică	
de Jean-Marc Joubert	456
 Indice de nume	 473
Note biografice despre autori	483

Introducere

Cruzime și politică

de Stéphane Courtois

Traducere de Mihaela Voicu

Cruzime și politică... „Amplu program”, ar fi spus ironic generalul de Gaulle. Ar fi într-adevăr prezumțios să încercăm să tratăm tema în toată amplitudinea sa istorică, în vreme ce, din cele mai vechi timpuri, oamenii au avut curioasa tendință de a da ascultare imperativului „Masacrați-vă unii pe alții!”. De când, din invidie, gelozie și resentiment, Cain l-a ucis pe Abel, aceste practici aparțin tuturor epocilor¹. Arheologii continuă să descopere schelete vechi de mii de ani, cu țestele zdrobite. Mormintele Egiptului antic înfățișează scene de execuție a prizonierilor de război. Iar celebrul Ötzi, omul ghețurilor, descoperit într-o bună zi a anului 1991 la poalele unui ghețar austriac, a fost ucis de o săgeată cu vârf de silex, cu 2600 de ani înainte de era noastră – totul arătând, dată fiind secură din aramă, că făcea parte dintre cei puternici. Era șeful unui clan? Șef de trib? Stăpân al unui teritoriu? Al monopolului tehnic al topirii cuprului? Istoria nu ne spune, însă este limpede că, încă din neolitic, oamenii sunt violenți, chiar cruzi, și seucid între ei pentru a cuceri și a păstra statutul de conducător suprem, de stăpân al bogățiilor și de lider social și religios.

¹ Vezi Gérard Haddad, *Le Complexe de Caïn. Terrorisme, haine de l'autre et rivalité fraternelle*, Paris, Premier Parallèle, 2016, 120 p.; și Helmut Schöeck, *L'Envie. Une histoire du mal*, trad. fr., Paris, Les Belles Lettres, 1995, 532 p.

În măsura în care cruzimea aparține tuturor epocilor, ea este răspândită, de asemenea, pe toate continentele, chiar dacă noi am avut în vedere aici Europa „de la Atlantic la Urali”, spațiu geopolitic și cultural care ne interesează în primul rând. În aceste timpuri de pseudo-istorie mondială a Franței, un strop de europocentrism nu pare deplasat. Nu am putut cerceta exemplul balcanic și sutele sale de mii de victime, de la conflictele cu Imperiul Otoman și războaiele balcanice la purificările etnice săvârșite de ustașii croați, de partizanii lui Tito, precum și de sârbii și bosniacii din anii 1990. Însă Nikos Marantzidis tratează în aceste pagini cazul emblematic al războiului civil grec din anii 1943–1949. Continentul african este cvasi-absent, în ciuda războaielor dintre regatele africane, a incursiunilor arabe, a cuceririlor coloniale – foarte diferite, după cum au fost engleze, belgiene, franceze, portugheze sau germane – și a genocidului celor 800.000 de tutsi de către triburile hutu din Rwanda². Vor fi abordate aici, de către Yves Santamaria, doar „războaiele” din Algeria – deopotrivă cel colonial, de „eliberare”, cel civil, între „eliberatori”, și cel de purificare etnică.

În pofida cruzimii imperiilor incaș și aztec, a conchistadorilor, a nenumăratelor revoluții și războaie civile din America latină, precum și a războaielor indiene purtate în nordul continentului, cele două Americi nu vor fi evocate, cu excepția Războiului de Secesiune, conflict civil soldat cu mai bine de 650.000 de morți, având un real impact asupra gândirii lui Karl Marx³. Continentul asiatic va beneficia, în schimb, de lumina reflectoarelor. În centrul atenției va fi China, unde războiul civil atârnat de Moscova între comuniști și naționaliști a fost curând parazitat de invazia armatei japoneze, care, din ordinul unui regim ultranaționalist și imperialist de orientare totalitară – sub semnul ideologiei panasiatice hrănite de budismul nichiren al colonelului Ishiware, care a organizat declanșarea războiului din Manciuria încă din 1931 –, s-a evidențiat prin barbaria îndreptată împotriva civililor și a militarilor inamici⁴.

² Vezi Hélène Dumas, *Le Génocide au village. Le massacre des Tutsi au Rwanda*, Paris, Seuil, „L'Univers historique”, 2014, 370 p.

³ Vezi mai jos capitolul datorat lui Stéphane Courtois.

⁴ Vezi mai jos capitolul datorat lui Thomas Siret.